

159.3

กค 14

จดหมายเหตุ ไทร

ฉบับพระยาบรมนครักษ์

พิมพ์ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ ชูโต

๖๓ ๙

พิมพ์ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

คำนำ

ด้วยนายพันโท พระจินตจักรวัตร (เจริญ อารุณ)
จะทำการปลงศพนางช้อย ชุโต อิตาพระยาอุไทยธรรม
(อ่อน) ปรากฏาจะพิมพ์หนังสือเป็นของแจกสักเรื่อง ๓
ใ้มาที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ขอให้
กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนังสือในหอพระสมุด ฯ ให้
ข้าพเจ้าจึงได้เลือกยกหมายเหตุฉบับพระยาประมุขอนรักษ์
ให้พระจินตจักรวัตรพิมพ์ตามประสงค์

อธิบายจกหมายเหตุฉบับพระยาประมุขอนรักษ์

หนังสือจกหมายเหตุฉบับนี้ ที่เรียกว่าจกหมายเหตุ
ฉบับพระยาประมุขอนรักษ์นั้น เพราะอำนาจยศเอก พระยา
ประมุขอนรักษ์ (ผูก ฝโลประการ) เจ้ากรมขานูชี
แลเป็นผู้ช่วยปลัดทูลฉลองกระทรวงศึกษาธิการ มีแก่
ใจถวายค้นคว้าไว้ในหอพระสมุด ฯ กับหนังสือเรื่องอื่น ๆ
อีกหลายเรื่องด้วยกัน ว่าค้นคว้าจกเหตุนี้ เติม

เป็นของพระอมราภิรักขิต (เกศ) วัชรมณีวาศ ซึ่ง
 เป็นผู้เอาใจใส่รวบรวมหนังสือต่าง ๆ แต่ในรัชกาลที่ ๕
 พิจารณาหนังสือจากหมายเหตุฉบับนี้ เห็นว่าเป็นของ
 รวบรวมเมื่อในรัชกาลที่ ๕ จะเป็นพระอมราภิรักขิต รว
 รวมเองจากผู้อื่นรวบรวมก็เป็นได้ แต่ข้างตอนต้นคงรวบรวม
 จากกหมายเหตุเก่า ๆ ที่ใ้พิมพ์มัยุมโหรเป็นต้น
 ที่ถูกต้องกับกหมายเหตุในพระราชพงศาวดารก็มี ที่
 เคลื่อนคลาศก็มี แห่งใดที่ข้าพเจ้าทราบว่าเคลื่อนคลาศ
 ใ้ยกไว้ ในฉบับพิมพ์นี้ ที่เห็นว่าถูกต้องฤๅที่ทราบไม่
 ใ้ว่าจะถูกต้องฤๅไม่ถูกต้องนั้น ใ้ปล่อยไว้ตามเดิม
 แห่งใดเห็นจกย่อหนักที่ทราบก็ใ้ลงอธิบายไว้ด้วย

กหมายเหตุฉบับนี้มีความแปลกกับกหมายเหตุ
 ฉบับอื่นอยู่หลายเรื่อง เห็นว่าน่าอ่านแลควรจะมีพิมพ์รักษา
 ไว้อย่าใ้สูญเสีย จึงใ้พิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้.

ค

ข้าพเจ้าขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน
ซึ่งนายพันโท พระจินดาจักรวรรณ์ (เจิม อารุช) ได้
ทำการปลงศพ นางซ้อย ชโต แลได้พิมพ์จดหมายเทศ
นียบพระยาประมุขอนรัทษ เรืองนี้ให้ ได้อ่านกันแพร่หลาย
เป็นครั้งแรก หวังใจว่าท่านทั้งหลายได้รัยสมุกเล่มนี้
ไปอ่านคงจะพอใจแลอนุโมทนาด้วยทั่วกัน.

ศิริ ๑๖ ๑๖ ๑๖ ๑๖ ๑๖ สภานายก

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๔

จดหมายเหตุ

ฉบับพระยาประมุขนรินทร์

จุลศักราช ๓๐๘๗ ถึง จุลศักราช ๓๒๓๗

(แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ)

ขมะแสง จ.ศ. ๓๐๘๗ ฝน ๒๐๐ ทำ น้ำ ๖ ศอก ๓ คืบ
ขมะแม จ.ศ. ๓๐๘๘ กาลขาดตกเสียงกังขัน ชักพระ
วัดป่าโมกข์

(แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)

ขบาล จ.ศ. ๓๐๘๖ ฝน ๕๐๐ ทำ น้ำ ๘ ศอก ๓ นิ้ว
วัน ๕ ๓๐ ๓๐ ค่ำ เงินปนชบด
(เสกไฟไปล้อมข้างที่เมืองลพบุรี
ทางในกรุงพวกเงินบ้านนายกำย

คุมกันประมาณ ๓๐๐ คน เข้า
ปล้นพระราชวังหลวง คว้าสมบัติ
นั้นประท้วงทวงเงินทรเกษม แต่
ปล้นไม่ได้)

ผู้เถาะ ๑.ศ. ๓๐๘๗

ฝน ๓๐๐ ท่า น้ำ ๘ ศอก ๑ นิ้ว
๓ นิ้ว มีดาวกลางวัน

ผู้มะโรง ๑.ศ. ๓๐๘๘

ฝน ๕๐๐ ท่า น้ำ ๖ ศอก ๘ นิ้ว
มีจันทร์ ไทรมิได้ตาย ช้างเผือก
ขอมเข้ามา (ขนระวางเป็นพระ
บรมหัตถ์จันทร์)

ผู้มะเส็ง ๑.ศ. ๓๐๘๘

ฝน ๕๐๐ ท่า น้ำ ๖ ศอก ๘ นิ้ว
พระพันวษา (กรมหลวงอภัย
นุชิต พระอรรคมเหษี) นิพพาน

ผู้มะเม็ย ๑.ศ. ๓๑๐๐

ฝน ๕๐๐ ท่า น้ำ ๘ ศอก ๘ นิ้ว

ผู้มะแม ๑.ศ. ๓๑๐๓

ฝน ๒๐๐ ท่า น้ำ ๗ ศอก ๕ นิ้ว
มีจันทร์ปราศ ๒ หน

- ๔
 ขวอก จ.ศ. ๑๓๐๒ ฝน ๓๐๐ ทำ น้ำ ๖ ศอก ๑ คืบ
- ๔
 ขระกา จ.ศ. ๑๓๐๓ ทำวัคมงคลขพิตร (เก็บฟ้าผ่า
 ไฟไหม้พระมณฑปเมื่อแผ่นดินกิน
 สมเด็จพระเจ้าเสือ ทำครั้งนั้นคือ
 พระเคียรพระ แลแปลงมณฑป
 เป็นพระวิหาร)
- ๔
 ขงอ จ.ศ. ๑๓๐๔ ฝน ๕๐๐ ทำ น้ำ ๘ ศอก มี
 จันทรสรพรภาธ ช้างเผือกล้ม
 ไล่เนียมตัวหนึ่ง
- ๔
 ขกัญ จ.ศ. ๑๓๐๕ ฝน ๓๐๐ ทำ น้ำ ๘ ศอก ๑ คืบ
- ๔
 ขวอก จ.ศ. ๑๓๐๖ วัน ๖ ๑ ๑๒ ทำ ไฟไหม้วังหน้า
- ๔
 ขลัญ จ.ศ. ๑๓๐๗ ฝน ๕๐๐ ทำ น้ำ ๖ ศอก ๑ คืบ
 ๕ นิ้ว
- ๔
 ขชาติ จ.ศ. ๑๓๐๘ ฝน ๒๐๐ ทำ น้ำ ๕ ศอก ๑ นิ้ว

- ขี้เถาะ ๑.ศ. ๑๓๐๘ วัน ๕ ๗ คำ พยทองแขวง
 เมืองบางตะพาน
- ขี้มะโรง ๑.ศ. ๑๓๑๐ ฝน ๕๐๐ ท่า น้ำ ๖ ศอก ๓ คืบ
 ๓ นิ้ว
- ขี้มะเส็ง ๑.ศ. ๑๓๑๓ ออกทรวิคม์ตายมากนัก มอญ
 โพลีสามคัณฑ์
- ขี้มะเมียบ ๑.ศ. ๑๓๑๕ ฝน ๓๐๐ ท่า น้ำ ๕ ศอก ๓ คืบ
 ๖ นิ้ว
- ขี้มะแม ๑.ศ. ๑๓๑๓ ฝน ๕๐๐ ท่า น้ำ ๕ ศอก ลัง
 กามาขอพระสงฆ์ มีดาวหาง
- ขี้ระกา ๑.ศ. ๑๓๑๕ ฝน ๒๐๐ ท่า น้ำ ๖ ศอก
- ขี้ชอ ๑.ศ. ๑๓๑๖ ฝน ๓๐๐ ท่า น้ำ ๖ ศอก ๓ นิ้ว
 ภัยพระวังนำกบเข้าฟ้าสังฆาล
- ขี้กัญญ ๑.ศ. ๑๓๑๗ ฝน ๕๐๐ ท่า น้ำ ๗ ศอก ๒ นิ้ว
- ขี้ชาล ๑.ศ. ๑๓๒๐ วัน ๒ ๓ ๗ คำ มีนทรสรรพ

คราว พระบรมโกษชุณหพาน
เข้าแพงเกวียนละ ๓๒ คำดัง

(แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอู่ทุมพร
แล้วสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ)

ขบถาะ จ.ศ. ๑๑๒๓ เนรเทศเจ้ากรมเทพพิพิธ เกื่อน
& พม่ามั่งลของล้อมกรง ฯ

ข่มะโรง จ.ศ. ๑๑๒๒ วัน ๒ ๑๕ ๓๒ คำ พม่ายกหนี
มัจฉัตร ขันนายขัน ราชมนตรี

ข่มะเมียบ จ.ศ. ๑๑๒๔ วัน ๑ ๑๒ คำ มีสุริย์
วัน ๒ ๑๒ คำ มัจฉัตร ทำ
กายฉกขัง

๑ (เรื่องกายฉกขังนพบในหนังสือ
พระราชพงศาวดาร ฉบับ ๓ ว่า
นายสังข์บ้านคลองคูงามเป็นพี่
เจ้าจอมพัก เจ้าจอมปานพระ

สนมเอก ผูกภาษีผูกขังแล้ว
 ขังค้ำว่า ถ้าราษฎรเก็บผูก
 ขัง ต้องมาขายให้เจ้าภาษีแต่ผู้
 เก็บ นายสังข์เอาเงินไว้เป็น
 อาณาประโยชน์บ้าง ส่งพระคลัง
 บ้าง อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระเจ้า
 เอกทัศ ไปรคให้หาลครเข้าไป
 เล่นหน้าพระที่นั่ง นายแทนกับนาย
 มีจำอวดแต่งเป็นชายคน ๓ หญิง
 คน ๓ จับกันจะเรียกเอาค่าผูก
 คอ คน ๓ ว่ายากจนจะเอาเงิน
 ที่ไหนมาเสีย แต่เก็บผูกขังขาย
 ยังต้องเสียภาษี ว่าเช่นนี้ ๒ คน
 ๓ คน สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ
 แปลกพระไทย มีรับสั่งถาม

จึงได้ความว่า นายสังข์ไปเก็บ
ภาษีผักยังผิดพระราชบัญญัติ
ทรงพระพิโรธ ให้ชำระเงินคืน
แล้วจะให้ประหารชีวิตร แต่ทงค
โทษประหารชีวิตไว้ ในหนังสือ
นั้นว่า นายสังข์นภายหลังไป
เป็นไส้ศึกพม่า)

๘
ขมะแม ๑.ศ. ๑๓๒๕

วัน ๒ ๑ ๘ ค่ำ เกิดน้ำแดง
วัน ๖ ๑ ๓๓ ค่ำ มีสุริยุรุธแล้ว
๕ บาท

๘
ขระกา ๑.ศ. ๑๓๒๗

พม่ายกมากองวังหนองขาว

๘
ขจข ๑.ศ. ๑๓๒๗

วัน ๒ ๑ ๘ ค่ำ เสียค่ายบ้าน
ระจัน

๘
ขกฤษ ๑.ศ. ๑๓๒๘

วัน ๒ ๑ ๕ ค่ำ กาลยาตตก
วัน ๓ ๑ ๕ ค่ำ เสียกรุงแก่พม่า

วัน ๕ ° ๕ คำ พม่าไล่ฆ่าคน

ในกรุง ฯ นอกกรุง ฯ

(แผ่นดินกรุงธนบุรี)

บชวก ๑.ศ. ๑๑๓๐

(ที่ถูกปลายขี้อ

๑.ศ. ๑๑๒๘)

พระยาตากชุมพล ยกทัพบ้าน

คง เมืองระยอง เมืองชล

วัน ๓ ° ๓ คำ เพลาเช้าโมง ๓

แผ่นดินไหว (พระยาตาก)

ยกทัพทขร เมืองทุ่งใหญ่

บฉล ๑.ศ. ๑๑๓๓

(ที่ถูกขี้อ ๑.ศ. ๑๑๒๘)

พระสงฆ์ลยไฟเมืองนครศรีธรรม

ราช (ที่ว่าพระสงฆ์ลยไฟตรง

นี้สงไสย คิดไม่เห็นว่ามีเหตุ

อันใดที่พระสงฆ์จะลยไฟผู้กเห็น

จะหลงเขาเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรี

ให้พระสงฆ์เมืองเหนือพิศจนเมื่อ

คไทเมืองสว่างคบุรี เมืองขชาติ

๑.ศ. ๑๑๓๒ มาลงทรงน)

พระยาตากยกมากองชน ไปค
 ค่ายโพธิ์ ๓ คั่น พระยานายเข้า
 ด้วย จึงเชิญพระศพที่นังสรียา
 มรินทร์ถวายพระเพลิงที่ค่าย
 โพธิ์ ๓ คั่น (ในพระราชพงศา
 วการว่า สักพระนายกองตาย
 ในที่รบ แลพระยาตากถวาย
 พระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระ
 พระเจ้าเอกทัศ พระที่นังสรียา
 มรินทร์ที่ในเมือง) ขนไปลพบุรี
 กวาคเอาพระราชวงศานวงศ์สง
 มากองชนบุรี ยกไปตีพม่า มา
 ค่ายเงินบ้านกึ่ง พม่าแตกกระ
 จักกระจ่ายไปด้วย บุญฤทธิเป็น
 อันมาก

(ทรง^๕นี้ ๓ เรือง^๕ต่าง^๕กัน^๕นี้ ๓ พระ
 ษาทาก^๕ชน^๕ไป^๕เมือง^๕ลพ^๕บุรี^๕ ๒ รัช^๕
 พระ^๕ราช^๕วง^๕ศ์^๕เก่า^๕มา^๕จาก^๕ค่าย^๕โพธิ^๕
 ๓ ค^๕นี้ ๓ พ^๕ม^๕าย^๕ก^๕เข้า^๕มา^๕ถึง^๕บาง^๕
 ก^๕ึง^๕เมือง^๕ราช^๕บุรี^๕) ยก^๕มา^๕เชิ^๕ญ^๕
 พระ^๕ศ^๕พ^๕ พ^๕น^๕ย^๕ หล^๕วง^๕ ถ^๕ว^๕าย^๕ พระ^๕
 เพล^๕ิง^๕ท^๕ส^๕ว^๕น^๕แ^๕ม^๕ง^๕ค^๕ค^๕
 (ทรง^๕นี้^๕สง^๕ไส^๕ย^๕ กรม^๕พระ^๕เท^๕พ^๕
 มา^๕ค^๕ย^๕ พระ^๕พ^๕น^๕ย^๕หล^๕วง^๕ของ^๕พระ^๕
 เจ้า^๕กร^๕ง^๕ธ^๕น^๕บุรี^๕ ใน^๕พระ^๕ราช^๕พง^๕ศา
 ว^๕การ^๕ว่า^๕ ท^๕ิว^๕ง^๕ค^๕ค^๕ ย^๕ม^๕ะ^๕เม^๕ีย^๕
 จ.ศ. ๓๓๓๖ ทำ^๕พระ^๕เม^๕ร^๕ถ^๕ว^๕าย^๕
 พระ^๕เพล^๕ิง^๕ท^๕ว^๕ค^๕ข^๕าง^๕ย^๕เร^๕ือ^๕ พระ^๕พ^๕น^๕
 ย^๕หล^๕วง^๕ท^๕ก^๕ถ^๕าว^๕ต^๕ร^๕ง^๕นี้^๕ ไม่^๕ร^๕ู้^๕ว^๕า^๕จะ^๕
 ห^๕มา^๕ย^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ว^๕า^๕ไ^๕ค^๕ร^๕ย^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ก^๕ไม่^๕เ^๕เห็น^๕)

๕/ ขัณฑ ๑.ศ. ๑๑๓๒

ไ้เมืองสว่างบุรี พมายกมา
สว่างค์กลับแตกไป

๕/ ขเดาะ ๑.ศ. ๑๑๓๓

พระยาตาก ไ้เป็นเจ้าแผ่นดิน
(ในพระราชพงศาวดารว่าราชา
ภิเศก ขัณฑ ๑.ศ. ๑๑๓๐)
ยกทัพไปตีเมืองนครศรีธรรม
ราช ไ้สร้างเมืองท่ากำแพง
(กรุงธน) ขกคลองนครบาล
(ที่เรียกว่าคลองนครบาล นั"
เข้าใจกันมาว่า คือคลองที่สกัด
เห็นอวัคอรุณ ฯ

๕/ ขมะโรง ๑.ศ. ๑๑๓๔

ขกคลองตลอดไปวัคบางว่า ทำ
กำแพงรอบนอก ขกทะเลตม
(คลองที่ขคน เป็นคลองค
เมืองทั้ง ๒ ผัง ผังควนคกแต่

คลองบางกอกใหญ่ ริมวัดท้าย
 คลากไปออกคลองบางกอกน้อย
 ริมวัดข้างวาใหญ่ ผังวันออก
 คือ คลองคลากไปออกคลอง
 โรงไหมทุกวันนี้ กำแพงรอบ
 นอก ทำตามแนวคลองที่ว่ามา
 ตลอดนั้น แต่มหานาคออก
 ไปทุ่งปทุมวัน)

ขี้มะเส็ง ๑.ค. ๓๑๓๕

วัน ๕ ๓๕ ๑ คำ มีจันทร์ เกือน
 ๑ พม่ายกมาตีเมืองพิไชย พม่า
 แดกทัพไปตีเมืองฝาง ไค้นาง
 พญาเผือกลงมา

ขี้มะเม็ย ๑.ค. ๓๑๓๖

วัน ๓ ๓๐ ๑ คำ มีสุวิชัย
 วัน ๕ ๓๕ ๓ คำ มีจันทร์
 วัน ๒ ๓๐ ๒ คำ พระเสาร์เข้าในวัง

ข่มะแม ๑.ค. ๑๑๓๗

พระจันทร์ กวียนเข้าข้างแ่ง
เหนือ ดาวโรหิณีเข้าแ่งข้างใต้
วัน ๑ ๕ คำ พม่ายกหนีจาก
เขานางแก้ว เขาขงม

วัน ๒ ๕ คำ ข้างในเป็นโทษ
ลงพระอาชญาตระลาการ ฆ่า
นายประเทศเสียดคน ๓ ตังกรมชน
อินทรพิทักษ์ ๑ กรมขุนอนรักษ์
สงคราม ๑ กรมขุนรามภูเบศร์ ๑
ตัง ๑ กรม ลูกเชอ หลานเชอ

ขวอก ๑.ค. ๑๑๓๘

วัน ๒ ๓๒ ๓๐ คำ นางพญา
(ข้างเผือก) ล้มชากใจตาย
เพลาย้าย ๕ โมง
วัน ๒ ๓๑ ๓ คำ เกิกพยุใหญ่
ฝนท่าใหญ่ ลูกเห็บตกฉนวน
โรงขน

๔
 บชวค จ.ศ. ๑๑๔๒

วัน ๒ ๖ ๙ ค่ำ ราชาคณะวิวาท
 กันด้วยไหว้คฤหัสถ์ผู้หนึ่งสมายติ
 ข้างหนึ่งว่าไหว้ได้ ข้างหนึ่งว่า
 ไหว้ไม่ได้ ไค้เขนโทษ ยกทัพไป
 ตเมืองนครราชสีมา เมืองด่าน
 ช้างแตก (เมืองนครราชสีมา
 ไม่มีเหตุที่องค์ในคราวนี้)

๔
 บคต จ.ศ. ๑๑๔๓

ด่านช้างแตก ไค้พระแก้ว พระ
 ยาง เกิดร่งเงินชายเข้าชาย
 เกลือ พันศรีพันลาเป็นโจร ๓๐
 คน มหาควักพระราม ทำคุณ
 ล้อดวงคึกกระษัตริย์ (รัชกาลที่ ๓
 กรุงรัตนโกสินทร์)

๔
 บชาล จ.ศ. ๑๑๔๔

พระเจ้ากระษัตริย์ศึก ๒ พระองค์
 ไค้เสวยราชสมบัติ สร้างเมือง
 (คือกรุงรัตนโกสินทร์)

๗
ขี้เถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕

วัน ๖ ๕ คำ ยันติก ๒ คน

เข้าในวังนำ ประมาณ ๓๐ ทุ่ม
ทำกำแพง ขุดคลองใน ทำ
ปราสาท (คลองในทักษ์
ตรงนี้ คือคลองกลาคนั้นเอง
มีมาแต่ครั้งกรุงธน เห็นจะขุด
ให้กว้างออกไปในคราวนี้)

ตั้งกรมพระยาเทพสุขาวที่ ๑
กรมพระศรีสุขาวที่ ๑ กรม
ฝ่ายใน ๒ กรมหลวงอนรรักษ์
เทเวศร์ ๑ (ที่) เป็นพระวังหลัง
กรมหลวงอิเขศร์ขัตตินทร์ ๑ กรม
หลวงนรินทร์รณเรศ ๑ กรม
หลวงเทพหริรักษ์ ๑ กรมหลวง
จักรเจษฎา ๑ กรมหมื่นนรินทร์

พิทักษ์ ๑ (กรมหลวงอนุรักษ์
 เทเวศร์ อีกหลายขั้ จึงได้เป็น
 กรมพระราชวังหลัง)

ขั้มะโรง ๑.ศ. ๑๑๕๖

วัน ๒ ๓๐ ค่ำ มีจันทร์ปรากฏ
 วัน ๒ ๓๒ ๕ ค่ำ เชิญพระแก้วมา
 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 สมโภชข้างเผือก ๒ ข้าง
 แผ่นดินไหว

ขั้มะเส็ง ๑.ศ. ๑๑๕๗

ฝน ๑๕๐ ฟ้า น้ามากนัก เข้า
 ถึงละเขวาท กบขึ้นมา
 มีสุริยเซ้า มีจันทร์ค้ำ
 วัน ๒ ๓๕ ๘ ค่ำ พระวังแก่นิพพาน
 (คือ กรมหลวงอิเขศร์ ขันทร
 ประทับอยู่พระราชวังเดิม จึง
 เรียกว่า พระวังเก่า)

เก็อน & เพลาทุ่ม ๑ พม่าปาก

พิงแตก

วัน ๕ ๗ ๑ คำ เจ้า & โมง ยก

เสวตรฉัตร ที่พระบรมมวัง

หลวง

(เข้าใจว่าพระที่นั่งจักรพรรดิ
พิมานพังแล้ว)

เก็อน ๓ ขุดคลองทำกำแพงชั้น

นอก

(ขุดคลองแต่ข้างลำพม่าสะพาน
หัน)

ข่มะเม็ย จ. ศ. ๓๓๔๗ วัน ๓ ๖ ๕ คำ พระอังกการเข้า

แจ้งพระจันทร์ข้างใต้

วัน ๕ ๓ ๕ ๓ คำ เณรศข คิษย์

ขรวรอกบางยเรือเผาตววกหงษ์

วัน ๑^๓ ๓ คำ มีสุริย์

วัน ๕^{๑๕} ๓ คำ ยกทัพเพลาเช้า

๓ โมง ๖ บาท ทัพหลวงยกไป

ไชยโยศ ทัพหน้าตีสามศพบแตก

๔
ขมะแม ๑.ศ. ๑๑๔๘

วัน ๖^๑ ๓ คำ ยกทัพไป (เมือง

ทวาย) ตีค่ายวังปอไค้เพลา

ยาม ๓ ทัพหน้าตีเมืองกะลืออองไค้

เคือน ๓๒ ทอดกฐินยก ผูกโครง

เรือเอกไชย เรือรูปสัตว์ต่าง ๆ

เรือกรายมีคนเดินพาย

๔
ยวอก ๑.ศ. ๑๑๕๐

ห้ามราษฎรขนนางไม้ให้ห่มผ้าสี

ต่าง ๆ จักุกันเกี่ยวกำไลเข็มขัด

ประจำยาม แหวนลงยา กำไล

หลังเรียก กำไลเท้า ทองลูก

ประหลาดลงยา ผ้าขุยมะพร้าว

(ท้าวทรงผนวชสมเด็จพระเจ้า
 ลูกเขยพร้อมกษัตริย์เจ้าฟ้าเหม็นตรง
 นี้ เข้าใจว่าผิด สมเด็จพระเจ้า
 ลูกเขย พระองค์ใหญ่ ทรง
 ผนวชบวช ก.ศ. ๓๓๕๐ พร้อม
 กษัตริย์เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทร์
 รณเวศ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพ
 ทวีรภักย์ สมเด็จเจ้าลูกเขย
 พระองค์น้อย ก็ทรงผนวชต่อ
 บวช ก.ศ. ๓๓๕๔ พร้อมกษัตริย์
 นักพระองค์เอง แด่พระพงศ์
 นรินทร์ เจ้าฟ้าเหม็นประสูติ
 บวช ก.ศ. ๓๓๕๐ พระชันษาได้
 เพียง ๓๓ ปี เรื่องที่ยกตรงนี้
 เห็นจะหมายความว่า ทรงผนวช

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์
ใหญ่ คือ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ลงบัลลังก์
พระนามที่ทรงผนวชผิด)

ราษฎรชายหญิงเล่นเอิกเกริก
ชายคักผมแมงกา หญิงคักผม
สะเพิน เล่นตะกร้อ ไม้ทิง
ไม้จ้ำ ทรุษสงกรานต์ ด้เข้า
บิณฑค์ เล่นสย้า ชายหนุ่มร้อง
เล่นโพลก

๕
บารอ . ๑.ศ. ๑๓๕๒

ซักพระอัฐิพระโอยกา พระโอยกั
พระยาจำแสนยบัคิ เขาพระบรม
โลกนารตกัษพระศวีศาสดกา แต่
พระบรมโลกนารตนั้นบรรทุไว้ ใน
พระเจดีย์

(พระพุทธรูปองค์ที่บรรพพระเจดีย์
 ที่ถูกพระศรีสรรเพชญ์ ออกจาก
 นั้น พระโลกนารถอยู่วิหารทิศ
 ตะวันออกวัดพระเชตุพนทุกวันนี้)

๔
 บชวก จ.ศ. ๓๓๕๔

๕
 เดือน ๘ ทรงผนวชสมเด็จพระ
 เจ้าลูกเธอ ๓ เจ้าองค์เอง ๓
 ยักษ์ใหญ่ห้ามหณมานเข้าปาก
 แหะท่อง หณมานลงตามก้าน
 ขี้ นอนหอกนอนกาย ระเบียบ
 โมมครุ่มเทพทอง ๓

๕
 บณดู จ.ศ. ๓๓๕๕

๕
 เดือนหกตั้งกรมหลวงอิศรสุนทร
 ลูกเธอ ๓ เจ้าฟ้าเหม็น เป็น
 กรมขุนกระษัตราธิบดี ๓ ลูกเธอ
 กรมขุนเสนาณรงค์ ๓ กรมขุน
 พิทักษ์มนตรี ๓ กรมขุนอิศรา

นรกษ ๑ กรมหมื่นเทพพล

ภักดี ๑ กรมหมื่นศักดิ์พิลเสฟ ๑

กรมหมื่นอินทรพิพิธ ๑ กรมหมื่น

จิตรภักดี ๑ กรมหมื่นศรี

สุเรนทร์ ๑ ทั้ง ๓๐ กรม

(ทั้งกรมทกล่าวตอมนนผก ทดก

แจ้งอยู่ในหนังสือจดหมายเหตุ

เรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์

พิมพ์แล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗)

เถรแก้ว ชชน เถรจัน หมุกข์

หมา ๓ ทิวเทยวรอยเมืองหากิน

ช้างทองแดง ๒ ช้าง

ขิมะแสง ๑.ศ. ๓๓๕๗

ฝน ๕๐๐ ทำ น้ำมาก ไค้กวางผู้

เผือกตัว ๑

ชุกคตองมหานาค ราษฎรหนุ่ม

สาวเล่นเพลงกรังท่อน สักรวา
 คอกสร้อย ช้างหงษ์ เล่นต่าง ๆ
 เอิกเกริกทั้งปวง
 ชายคักฉมหย่ง หลึงคักฉม
 ปราย่าสะเพิน กระทำทนายทวัก
 จับพระเล่นลูกสวาทิ
 ฮ่องโกเชินหนีไปทางทะเล
 (ชื่อองเชียงสือ มิใช่องค์
 ไกเชิน ศักราชกัณค)

ขั้มะเม็ย จ. ศ. ๓๓๖๐

วัน ๓ ๑๑ ๘ ค่ำ เพลาย่าย
 ๓ โมง กรมศรีสุทวารักษ์นิพนพาน
 วัน ๖ ๑๐ ๓๒ ค่ำ กรมพระยา
 เทพสุทวารักษ์นิพนพาน ที่ ๓๓ ทุ่ม
 ๘ บาท

๔
ขมะแม ๑. ศ. ๓๑๖๓

๕
เดือน ๘ ไฟไหม้มณฑลยวัคศรี
สรรเพชญ์ (มณฑลยวัคไฟไหม้
นี้ คือมณฑลยวัคมหาธาตุ แต่
ในพระราชพงศาวดารว่า ไหม้
เมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ แรม
๑๕ ค่ำ ๔^๑
๑๕ ค่ำ ๔^๑ ๓๑๖๓)

๔
ขวอก ๑. ศ. ๓๑๖๒

วัน ๗ ๑^๒ ๒ ค่ำ นางพญาเฝือก
มาแต่เมืองนครราชสีมา
วัน ๕ ๑^๕ ๘ ค่ำ มีสุริย์
วัน ๖ ๑^๘ ๘ ค่ำ มีจันทร์
แผ่นดินไหว

๔
ขระกา ๑. ศ. ๓๑๖๓

๕
สนามกระบวนพยุหะ ๕^๓ ๕^๓ ๕^๓
พลายขาน พลายสามหอ
พลายสิงห์ พระยาราชวังเมือง
ตกช้าง

๕
 บำช ๑.ศ. ๓๓๖๔

วัน ๕^๑ ๑๒ ค่ำ กรมพระราชวัง
 นิพพานเพลลา ๒ ยาม ๔ บาท
 เกื่อน ๒ ภัยเจ้าล้าทวน เจ้าอิน

ทขัต อินกลาไหม เป็นกระษัต
 เกื่อน ๖ มีโชนโรงใหญ่ (ลคร
 ในเรื่อง) อณรทโจนรุ่มทั้งฉลาด
 ช้างม้าเกวียนโคกระบือเงินตรา

๕
 บัญญู ๑.ศ. ๓๓๖๕

เจ้า ท้าม ฉลองวัดพระเชตุพน
 วัน ๕^๑ ๘ ค่ำ มีจันทร์ ๖ ทุ่ม
 ๕ บาท เกื่อน ๘ กรมหลวงเทพ
 หวิรักษันนิพพาน

๕
 บชวก ๑.ศ. ๓๓๖๖

วัน ๕^๑ ๑ ค่ำ พระวังหลังนิพพาน
 บ่าย ๒ โมง ๓ บาท

วัน ๓^๑ ๕ ค่ำ พระราชพิธีราชา
 ภิเศกพระเจ้าลูกเธอ กรมหลวง

อิศรสุนทร เป็นกรมพระราชวัง
 (พิชัยอุปราชากิเศกคราวที่กล่าว
 ๕ น พบในร่างตราครั้งรัชกาลที่ ๓
 เรียกว่า พระราชพิชัยยา
 กิเศก) น้ามาก ๕ ศอก ๕ นิ้ว

๕
 ขณู ๑.ศ. ๓๓๖๗

วัน ๗ ๑๐ ๖ ค่ำ ชักพระศัพ
 พระวังหลัง เกอน ๖ มีจันทร์
 เกอน ๗ มีสุริย์ ชักพระโต
 เมืองศุโขไทย

(คือพระศรีสากยมุนีที่อยู่วัด
 สัทคัน) พรหมณเภาคว

๕
 ขบาล ๑.ศ. ๓๓๖๘

เชิญพระแก้วชนท (ที่เรียกว่า
 พระแก้วเห็นจะผิดไป ที่จริง
 พระโตนั่นเอง ในพระราชพง
 ศาวการว่า เชิญชนทอัยมะโรง

จ.ศ. ๓๓๗๐) เกื่อน ^๕๓ ขกคตของ
พระโต (คตอง^๕นคอ คตอง
ก้านควันออกวัคสุทศัน)

^๔ขเถาะ จ.ศ. ๓๓๖๘

ไฟไหม้มณฑลชยพระแก้ว (ใน
รัชกาลที่ ๓ ไฟไหม้วัคพระแก้ว
ครั้ง^๕เก็ว เมือคตองพระโต
ยึก เข้าใจว่าเมือ^๕ขระกา

จ.ศ. ๓๓๕๓ ไหม้หอพระมณ
เฑียรธรรมแล้ว ^๕จึงทำพระ
มณฑล^๕ขึ้นแทน) เกื่อน ๕

กรมหลวงจักรเจษฎานิพพาน
เฮาข้าง^๕ย้ารุงากัน พลายปราบ
พลายแดงชนะ

^๔ขมะโรง จ.ศ. ๓๓๗๐

เกื่อน ^๕๓ กรมหมื่นนิพพาน
(คือกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์)

แต่ในจดหมายเหต^๑เรื่องพระราช
 วิจารณ์ว่า สันพระชนม์^๑ที่อยู่ในรัช
 กาลที่ ๒ เมื่อขณ^๑ ๔ ๗ ๗ (๑.ศ. ๓๓๗๘)
 ยกทัพไปตีเมืองยะหริ่งระตะแตก
 ใต้^๑ตัว

(รัชกาลที่ ๒)

๔
 ขมะเสง ๑.ศ. ๓๓๗๓ วัน ๓๑ ๘ ค่ำ เพลง ๓ ยาม
 ๕ ยาท (ใน) พระโกษ^๑รูนีพพาน
 กรมพระราชวังไค้^๑รายคาภิเศก
 ครองราชสมบัติ น้องเออ^๑เป็น
 กรมพระราชวัง
 เกือน ๓๐ รัชกรมขุนกระษัตรา
 นุชิต พระยาพลเทพ พระอินทร
 เกช นายเมืองมอ^๑ย เป็นกระบด
 เลียบเมือง

(ช่างตัวที่วิ่งไต่มาจากเมือง
น่าน)

๕
ปี ๑๐ ๑.ศ. ๑๑๗๖

เดือน ๕ ไต่ช่างเลือกผู้มาแต่
เมืองเชียงใหม่ ตั้งกรมพระ
อมรินทรามาตย์ ๑ กรมหลวง
เทพวดี ๑ กรมฝ่ายใน ๒ กรม
กรมหลวงพิทักษ์มนตรี ๑ กรม
ขุนอิศราภรณ์ ๑ กรมหมื่น
ศักดิ์พลเสพ ๑ กรมหมื่นเทพ
พลภักดิ์ ๑ กรมหมื่นนรา
เทเวศร์ ๑ กรมหมื่นนเรศวร์
โยธิน ๑ กรมหมื่นเกษฎาภิเศก ๑
กรมหมื่นวามอิศเรศ ๑ กรม
หมื่นเกษอภิศร ๑ กรมหมื่น
สุนทรภักดิ์ ๑ กรมหมื่นสุนทร

รักษ ๑ กรมหมื่นอิเขศวร์ขจร ๑

กรมหมื่นพิพิธภูเบนทร์ ๑ กรม

หมื่นพิทักษ์เทเวศร์ ๑ กรมหมื่น

รักษรณเรศ ๑ กรมหมื่น

อมรมนตรี ๑ กรมหมื่นอินทร

พิพิธ ๑ กรมหมื่นจิตรภักดี ๑

กรมหมื่นศรีสุเรนทร์ ๑ กรม

หมื่นเรนทรบริรักษ์ ๑ ตั้ง ๒๒

กรม

(ตั้งกรมตามทศกัณฐ์ไม่ถูก ท

ถูกแจงอยู่ในจดหมายเทศเรื่อง

ตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ พิมพ์

แล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗)

โสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

เจ้าฟ้ามงกุฎ ตั้งกระบวนแห่รถ

น้ำเป้นคัน น้ำพทอมนค่น้ำสังข์
 เขาไกรลาส มีรูปสัตว์ต่าง ๆ
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์
 น้อยลงทรง ทังมณฑลปมีราช
 วัตร ๓ ชั้น

(เรื่อง โสกันต์ ๒ คราวที่กล่าว
 นผศ พระบาทสมเด็จพระจอม
 เกศาเจ้าอยู่หัว ลงทรงขวอก
 จ.ศ. ๓๓๗๕ โสกันต์ข้ชวค
 จ.ศ. ๓๓๗๘ พระบาทสมเด็จพระ
 พระบรมเกศาเจ้าอยู่หัว ไม่ไค้
 ลงทรง โสกันต์ข้มะโรง
 จ.ศ. ๓๓๘๒)

เกอน ๘ ไค้ข้างเนียมค้ว ๓ ข้าง
 กระจค้ว ๓ ถึงเผือกค้ว ๓

๓๔

เดือน ๘ เมฆเทศเอาอัฐเข้ามร

ถวายตัว ๓

ขุ
ขุณ ๑.ศ. ๓๓๗๗

หมอไฟเข้าชุกข้างใน ฆ่าผู้

หญิง ๓ คน หมอไฟคน ๓ เป็น

๔ คน

(ที่เรียกว่าหมอไฟ คือพระ

อินทรอภัย ลูกพระเจ้ากรุง

ธนบุรี)

พระสังฆราช (ศุข) นิพพาน

เดือน ๘ เดือน ๓๐

ขุ
ขุวค ๑.ศ. ๓๓๗๘

เดือน ๗ มอญสู่พระบรมโพธิ

สมภาร ๕๐๐ ครว มาทางแม่

น้ำน้อยทางเมืองเชียงใหม่

เดือน ๑๒ ทำเมืองนครเขื่อน

ขันย

เดือน ๓ ลอยแพนางแก้ววลัย

๕
ขลุ่ย. ๑.ศ. ๑๓๗๘

วัน ๕ ๓๐ ๘ คำ กรมพระราช
วังนิพพาน เพลาย้าย ๓ โมง
กึ่ง ๒ ยาท

จับปาราชิก กรมหมื่นศรี
สุนทรเป็นไทย เกือน ๒
ถอกพระสังฆราช

(คือสมเด็จพระวันรัตน ฮาก เป็น
แต่เทียบที่ยังไม่ได้ทรงตั้งเป็น
สมเด็จพระสังฆราช)

ชาวพระนครหนุ่มสาวคัดนมผัก
บัวจืด กระหม่อมาราย ฎร่ากันไอ้
ห้ากิน ไอ้ห้าพัก ไอ้ห้าหักคอ
ทุกหญิงชายเค็ก

๕
ขาล ๑.ศ. ๑๓๗๐

๕
เกือน ๕ ชักพระศัพ กรมพระ
ราชวัง

^Aเดือน ๖ ขยับพระราชวังถอย
ออกไป ชุคสระสวน ทำเขา
ทำแก่ง ทำพระที่นั่ง โรงละคร
เล่นตามเกาะ ในสระแข่งเรือ
เพลงเครื่องท่อน ลักรวา คอก
สร้อย

^Aบเกาะ ๑.ศ. ๑๓๗๓

^Aเดือน ๕ พม่าแหกคุกออกมา
ฆ่าผู้ตรวจเสียดคน ๑ แล้วพากัน
ลงไปตามถนนลำเพ็ง ไปบ้าน
คอกกระบือ เกณฑ์ข้าราชการ
ไปจับได้มา ๓๐ คน ชำระได้
เนื้อความ ให้ฆ่าพระยาทวาย
กับไพร่ ๓๐ คนนั้นเสีย
หนุ่ม สาว เด็ก แก่ เด็กกรุ่น
พุกากำกัณวีปริศ

ขี้มะโรง ๑.ศ. ๓๓๗๒

เดือน ๗ ขึ้น ๓๑-๓๒-๓๓-๓๔-
๓๕ ค่ำ แรม ๑-๒ ค่ำ เกิด

ลงรากคนตายมากน้ในน้ำใน

ยก

ยก

ขี้มะเมียบ ๑.ศ. ๓๓๗๔

วัน ๒ ๗ ค่ำ กรมหลวงพิทักษ์

มนตรีนิพพานเพลาย้าย ๕ โมง

๕ บาท

พระสังฆราช (ศุขญาณสังวร)

นิพพาน

ทำข้อมปากน้ำเมืองสมุทรปรา

การ

ขี้มะแม่ ๑.ศ. ๓๓๗๕

เดือน ๘ กรมหลวงเทพวคินนิพพาน

ย้ายโมง ๓ กัย ๕ บาท

ขี้วอก ๑.ศ. ๓๓๗๖

วัน ๓ ๑ ๗ ค่ำ ช้างเผือกผู้ส่ง ๕

ศอก ๘ นิ้ว ล้ม เพลาทุ่ม ๓

กัย ๘ บาท

วัน ๖ ๓๑ ๗ คำ ช้างเผือกผู้สูง
 ๕ ศอก ๘ นิ้ว เพลาขำรุ่ง ๖ ขาท
 (รัชกาลที่ ๓)

วัน ๓ ๓๐ ๘ คำ ในพระโกษชู
 นิพพาน เพลา ๑๐ ทุ่ม ๖ ขาท
 พระเจ้าตากเฮอ กรมหมื่นเกษญา
 บดินทรเสวยราชสมบัติ กรม
 หมื่นศักดิ์พลเสพ เป็นกรม
 พระราชวัง

วัน ๓ ๒๗ ๘ คำ พระนาคัก ๘
 ศอกมาแต่เมืองเพชรบุรี
 (คือพระประธานองค์ใหญ่วัดบวร
 นิเวศน์ กรมพระราชวังบวรเชิญ
 มาแต่วัดสระตะพาน ชาวเมือง
 เพชรบุรีเรียกกันว่า พระโต)

วัน ๕ ๓๐ ๓๓ คำ กรมหมื่น
นราเทเวศร์นิพพานเพลาคำ

ขกคคลองวักกรมชนอิสถานรักษ์
(คือคลองข้างใต้วังรักษ์ ที่จริง
เป็นคลองเล็ก แต่เพราะการที่
ขกคต้องเข้คช่องกำแพงเมืองแล
ทำสะพานข้างข้ามคลอง จึงเป็น
การใหญ่ ยังมีอย่างเคียวกัน
ไปอีกหลายคลอง)

ขกคพิไปรับครัวพระยามหาโยธา
ลุ่มข้าง พระยาสุรเสนาอยู่แม่
น่าน้อย

เดือน ๑๒ ภายเถือแรกตั้ง

๔
ขระกา จ.ศ. ๓๓๘๗

วัน ๓ ๓๓ ๓ คำ พระยมนสง ๕
ศอก ๓๐ นิ้ว เขาแต่เมืองพิศณ
โลก มาไว้วัดสระเกษ

(เรื่องตั้งกรมตรงนั้นผิดเหมือน
 กษัตริย์ในรัชกาลก่อน ที่ถูก
 แกรงอยู่ในจดหมายเทศเรื่องทรง
 ตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทพมพ
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗)

เดือน ๓๓ คาวทางก็ว่า นาค
 ฤชงคก็ว่า

เดือน ๓๒ สมเด็จพระอมรินทรา
 มาศย์นิพพาน ๓๓ ทุ่ม

๔
 บ ๑๐ พ.ศ. ๓๓๘๘

วัน ๕ ๓๒ ๓ คำ เจ้าอนุเป็นกระษัตริย์
 ลงมากกว่าครุฑตั้งแต่ข้างเขมา
 ขึ้นไป ๒๕ คำขล กรมพระ
 ราชวัง กรมหมื่นนเรศวร์โยธ
 กรมหลวงเสนีบริรักษ์ ยกทัพ
 ขึ้นไปไกรยกกันตามสระสี่มุมข

เจ้ากุ มารคาพระยาพระคลัง
 พระยาอภัยภูธร ท้าวทรงกัน
 ทาล ๕ ศัพท์ครั้งเกี่ยวกัน

(เจ้ากุ คือกรมหลวงนรินทร
 เทวี มารคาเจ้าพระยาพระคลัง
 คือเจ้าคุณพระไวยิกา นวล ทว่า
 ในครั้งเกี่ยวกันนั้น คืองานต่อ
 กันในพระเมรุเกี่ยว)

วัน ๓ ๕ ๒ คำ ไท้เจ้าอนุ สิทธิ
 สารลงมา ไล่กรงประจานไว้
 กลางเมือง

วัน ๖ ๒ คำ ผูกโบถวัดวังหน้า
 (คือวัดขวรรณิเวศน์)

วัน ๔ ๖ ๒ คำ ลอยแพสะเคาะ
 พระเคราะห์

วัน ๑๕^๕ ๓ คำ ย้าย ๕ โมง
กาลยาตคกเสียงกงบน

ซุกคตของวักวงน่า

(เข้าใจว่า คตอง ระหว่างอุปจาร
พระอุโบสถ กับพระตำหนัก
วักขวรรณเวศน์)

๕
ขณต ๑.ค. ๑๑๘๓

๕ ๕
เดือน ๕ ค้งหวยจัน หวย ก.ข.
ค้งนั้นราษฎรชายหญิงไ้กรุ่น
พูดกันต่าง ๆ พ่อชา แม่ชา ลุง
ตา คักฉมสรชัยสน นุ่งผ้าปก
ยาวเท่าชาย

๕
ขชาติ ๑.ค. ๑๑๘๒

วัน ๓ ๕^๕ ๖ คำ กรมหมื่นสุนทร
รักษนิพพาน ย้าย ๓ โมง

วัน ๕ ๕^๕ ๘ คำ ซุกคตของวักราช
บูรณะ (คตองยังปรากฏอยู่)

วัน ๖^๗ ๕ คำ กรมขุนอิศรา
บุรีภินิพพานเพลลา ๒ ขาม ๕
บาท

วัน ๑๕^{๑๖} ๑๒ คำ มีจันทร์
เกอน ๒ กาวหาง

วัน ๗^{๑๕} ๕ คำ มีจันทร์
เกอน ๓ ซกคลองแก้วปากน้ำ
ถึงวัดกกวัดเลา (คือคลองที่
ผ่านหน้าวัดอัยศรสวรรค์ไปวัดราช
โอรส ที่จริงเป็นคลองโบราณ
เป็นแต่ขุดชำระ)

๕
ปีเถาะ ๑.ศ. ๑๓๘๓

ข้ายโมง ๓ กรมหมื่นนเรนทร
บุรีภินิพพาน

วัน ๑๑^{๑๕} ๕ คำ ไฟไหม้ กรม
หมื่นสุนทรวิชัยลูกชาย ไพร
๘ คนตายในไฟ

วัน ๖ ๕ ๕ คำ เวลา ๓๐ ทุ่ม
กรมหมื่นนเรศวรโยธี นิพพาน

วัน ๑๕ ๑๓ คำ น้ำมากกว่า
มะเส็งคืบ ๓ เข้าเกวียนละ ๕
ซัง น้ำมากนัก เดือน ๑๒ สิ้น
เดือนจิงแห่ง

วัน ๕ ๒ ๒ คำ พระชินสีห์เมือง
พิศณุโลกส่งมาไว้ควังน่า

วัน ๑ ๒ ๕ คำ เจ้าพระยา (พระ
คลังที่สมุหพระ) กลาโหม
เป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองตานี จับ
ตานีได้ข้างโคตาง

ไต่กวางเผือกมา

(ตั้ง) ภาษีไม้ขนสั๊ก เผา

(? ภาษี) ไม้ไผ่

ขุมระโรง ๑.ศ. ๑๑๗๕ วัน ๒๖ ค่ำ กรมพระราชวัง

นิพพานเพลา ๓๐ ทุ่ม

เลื่อนกรมพระที่นั่งสถาศวรวิชัย

กรมหลวงเทพพลภักดิ์ ๑ กรม

หลวงเสนขรรักษ์ ๑ กรมหลวง

รักษารณเรศ ๑ กรมขุนราม

ธิศเรศ ๑ กรมขุนเคชอภิศร ๑

กรมขุนพิพิธภุเจนทร์ ๑ กรม

ขุนพิทักษ์เทเวศร์ ๑ กรมหมื่น

นุชิตชิโนรส ๑ คงเลื่อน ๘ กรม

(กรมหมื่นนุชิตชิโนรส แล

กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ หาได้

เลื่อนกรมในคราวนี้ไม่ อีก ๒

กรม คือ กรมขุนกัลยาสุนทร

กับเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์

เดือน ๒ ขุคคสองข้างกั๋ ไป

ข้างกะหนาก

เดือน ๔ เจ้าพระยาบดินทรเดชา

ออกไล่ครัวเขมร เดือน ๘ ไล่

ครัวเข้ามาไว้เมืองราชบุรี

วัน ๖ ๗ ๓๐ ค่ำ เพลา ๒ โมง

เศษ แผ่นดินไหว ๓ ครั้ง

ข่มะแสง ๑.ศ. ๓๓๘๕

เจ้าพระยาบดินทรเดชา แม่ทัพ

บก เจ้าพระยาตากาโหม แม่

ทัพเรือ ยกออกจากกรุง ฯ

พร้อมกัน ทัพเหนือ พระมหา

เทพ พระราชรินทร์ พระยา

ธรรมมา พระยาขำเรอภักดี

ทัพบก ทัพเรือ ถึง เมือง ไช่ ถูก

พร้อมกัน ยกเข้าตามานาวทั้ง ๓

ทาง องค์จันทน์ ไทเมือง
 พนมเปญ ไทช้างสำคัญ ๒ ช้าง
 เลี้ยพระยานครสวรรค์
 (ตั้ง) ภายหลัง ภายหลัง ภายหลัง
 ภายหลัง ภายหลัง

ขมเมียบ ๑.๕. ๓๓๘๖

วัน ๗ ๒ ๘ คำ กรมหลวงเสนี
 ขรรักษ์นิพนพาน เพลา ๓๓ ทุ่ม
 วัน ๒ ๓๒ คำ คาวพระพฤหัย
 ขกเข้าวงพระจันทร์ตลอดไป
 วัน ๓ ๓ คำ คาวพฤหัยขก
 เคียงพระจันทร์แก้งข้างเหนือ
 วัน ๕ ๗ ๓ คำ ช้างเผือกเมือง
 นครราชสีมาถึงกรุง ๑ สูง ๓
 คอก ๓ นว ทากำ

วัน ๒^๕ ๕ คำ ทำพระอุโบสถ
 วัคพระเชตพนก่อผนังเสริมให้สูง
 กว่าเก่า ยกช่อชนผนังทลาย
 พังทับคนตาย ๕ คน ถ้ายาก
 เป็นหลายคน

วัน ๖^๘ ๕ คำ กาวเข้าแจ้งพระ
 จันทรข้างเหนือ

๘
 ยมะแม ๑.ศ. ๑๑๘๗

เดือน ๖ เจ้าลูกเออ พระองค์
 ลักขณานิพพาน หมอเป็นโทษ
 ๔ คน

วัน ๓^{๑๐} คำ เพลา ๒ ทุ่มแผ่นดิน
 กินไหว เดือน ๑๑ กาวทาง
 กรมหมื่นเสนาเทพนิพพาน ราช
 ฎรศักดิ์มใหญ่ครั้งศิษะ ขทร
 กันโตมีมาแต่ครั้งนั้น นัยถอ
 กันว่าคิ

๘ ขวอก ๑.ศ. ๑๓๘๘

เดือน ๕ ชั้ศัพพะระองค์ลักขณา

เดือน ๗ พระองค์วิลาศ สร้าง

วัดบ้านพระยาไกร สนวนหลวง

(คือวัดเทพธิดา)

วัน ๕ ๑๒ ๗ คำ พระยาทอง

แดงพนมเปนมัย ทำเมืองสมุท

สงคราม เมืองสมุทสาคร

วัน ๓ ๑๓ ๓๓ คำ พันขวานนิพพาน

เพลเข้า ๒ โมงเศษ

(คือสมเด็จพระศรีสุริเยนทรา

บรมราชินี)

วัน ๒ ๑๔ ๓๓ คำ มีนทรศัพท์

คราว

๘ ขวอก ๑.ศ. ๑๓๘๘

เดือน ๕ ชั้ศัพพะพันวษา

วัน ๓ ๑๓ ๕ คำ เปลา ๓ ยาม

เศษ เจ้าพญาแล่ม สูง ๕ ศอก

๑ คย ๖ นิ้ว

ท่า (ข้อม) เมืองตะเซิงเทรา

จับผู้ร้าย จับหัวไม้ จับฟัน จับสัก

ทั้งในกรงนอกกรง ฯ

ยกค่าน้ำเซิงเรอนเสียมมีเรียก

ท่าเมืองขตของ

วัน ๑ ๕ คำ มีจันทร์

วัน ๑ ๓๓ คำ มีจันทร์

วัน ๓ ๑ ๓๓ คำ สมเด็จพระศรี

สุตาไลยนิพพาน ๘ ทุ่ม ๕ บาท

วัน ๖ ๑ คำ พระธาคุม่าแต่

เมืองน่าน

วัน ๒ ๑ คำ ชักพระผลสอง

พระองค์มาไว้ (วัด) พระโต

๕๓.

(คือพระประธานในพระอุโบสถ
วัดสุทัศน์ หล่อใหม่ในรัชกาล
ที่ ๓)

วัน ๓ ค่ำ ๓ ค่ำ ๓ ค่ำ กรมหลวงเทพ
(พลภักดิ์) นิพพาน เพลา ๕ ทุ่ม
เดือน ๖ ชักพระศัพพะศรีสุลา
ไสย

วัน ๕ ค่ำ ๖ ค่ำ พระเทพ (กฤษณ)
สูง ๕ ศอก ๓ คืบ ๓ นิ้ว ๓ ทุ่ม
เพลา ๓ ยาม

วัน ๖ ค่ำ ชักศัพพะกรมหลวงเทพ

วัน ๑๓ ค่ำ ก้าวเข้าวังพระจันทร์
ทำเมืองนครเสียมราช เดือน ๘

กรมหมื่นมาตยานิพพาน ๖ ทุ่ม

วัน ๑๕ ค่ำ เพลาค่ำแผ่นดิน
ไหวหนัก คนตกใจหนัก ๖ ทุ่ม
ในกรุงนอกกรุง ฯ

๔
ยช ๑.ศ. ๑๒๐๐

๔
ยกฤษณ ๑.ศ. ๑๒๐๓

๘
บชวค ๑.ศ. ๑๒๐๒

๕๔

ของค้อมหนี่ ฆ่าสรีรภักดี
วัน ๑๔ ๓ คำ มหันทร
วัน ๑๕ ๔ คำ มลูริย์ ชักศพ
กรมหม่นมาตยา

วัน ๒ ๕ คำ เจ้าพญาเสวตร
กฤษร (ลัม) เพลาเช้า ๕ โมง
เกือบ ๘ ชุกคลองตักกิน เข้า
ไกว่าคลองบ้านทวันทกวัคยว
นิเวศน์ ชุกแต่คลองข้างลำภู
ผ่านตักกินมาบรรจบคลองหลอก

๘
บชาล ๑.ศ. ๑๒๐๔

พระสงฆ์มออิกรณ เกือบ ๓๐
ไล่สึกขา

วัน ๒ ๕ คำ กาวทาง เกือบพระ
พนรัตน (นาค) เปนสังฆราช
กรมหม่นไกรสรวิจิตเป็นผู้ชำระ

๕ สักพระเสียมมาก เกือบ ๘ ปี

เงินแดง

๕ ขี้เถาะ วิ.ศ. ๑๒๐๕

วัน ๓^๓ ค่ำ ช้างเลี้ยงครบ

วัน ๕^๕ ๒ ค่ำ กำนันไฟเข้ามา

สร้างวัดบ้านตะนาวเชิงสะพานช้าง

(วัดมหารรณพ์)

๕ ขี้มะโรง วิ.ศ. ๑๒๐๖

ช้างสี่ปลากเข้ามา

วัน ๑๗ ค่ำ คนเข้ามาเผา

พระที่นั่งริมททรงบรรทม

(ตรงนคความไม่ออก)

วัน ๑๘ ค่ำ เข้าเปลือกแพง

เกวียนละ ๑๘ ชั่ง คนออกมาก

ไต่กระเบื้องค่าง ๒ ตัว กายร ๒ ตัว

กรมหมื่นอภัยศรีสุทนต์ นีพพาน

ราษฎรพากันวิปริตว่า เมินเลีย

เด็ก เหลืออาลัยแล้ว ไม่ได้
อมเสียแล้ว อ้ายแก่

ขมะแสง ๑.ศ. ๑๒๐๗

ไต่กายร ๒ ทวี

ขมะเมียบ ๑.ศ. ๑๒๐๘

วัน ๖ คำ แห่งโสกันต์พระองค์

เจ้าโสมนัส

วัน ๖ คำ ชักพระศิวามา

วัดสุทัศน์

(คือพระศรีศาสดา เติมอยู่

เมืองพิศณุโลก เห็นจะเข็น

เมื่อในรัชกาลที่ ๒ วิหารเติมพัง

อธิการวัดบางอ้อข้างแขวงนนท

บุรีจึงเชิญลงมาไว้ที่วัดนั้น ต่อ

มาถึงในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระเจ้า

พระยาบรมมหาพิไชยญาติเชิญ

มาไว้เป็นพระประธานวัดประทุม

ท่านบูรณะ ค่อยมาเข้าใจว่าเมื่อ
 จะเชิญพระอัญญาจารย์ ช่างพระยืน
 องค์ใหญ่ลงมาจากวัดวิหารทอง
 เมืองพิศณุโลก มาไว้ที่วัด
 สระเกษ ทรงพระราชดำริห์
 จะให้เชิญพระศรีศาสดามาไว้
 ด้วยกัน จึงโปรดให้สร้างวิหาร
 เปน ๒ ห้อง ๆ ใต้ยังมีฐานชุกชี
 สำหรับพระนั่งว่างอยู่จนรัชกาล
 ที่ ๕ จึงเชิญพระประธานวัดกุสุมา
 มาไว้ สันนิฐานว่าในรัชกาล
 ที่ ๓ เมื่อตั้งพระอัญญาจารย์ในพระ
 วิหาร วัดสระเกษแล้ว จะทรง
 พระราชดำริห์เห็นว่า พระวิหาร
 สั้นไป ประคองระชั้นทุกตั้งพระนัก

จึงโปรดให้เชิญพระศรีศาสดา
 มาประคิษฐานไฉ่น้ำพระประธาน
 ในพระอุโบสถวัดสุทัศน์อยู่นั้นมา
 ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
 จนดงรัชกาลที่ ๕ เมื่อทรงสร้าง
 พระวิหารขึ้นใหม่ในวัดบวรนิเวศน์
 แล้ว จึงโปรดให้เชิญพระศรี
 ศาสดาไปไว้วัดบวรนิเวศน์เมื่อ
 ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 บชวค พ.ศ. ๒๔๐๗ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 พระราชดำริที่ว่า เมื่ออยู่ใน
 เมืองพิศณุโลกอยู่วัดพระมหา
 ธาตคด้วยกนกับพระพุทธรูปจีนสี่
 ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐
 วัน ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕
 ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕
 สุนทรนิพพาน เดือน ๘ โลก
 ยราสาทพัง
 ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕
 วัน ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐
 มาวัดใหม่ทางบก ตะเข้ทขั

พระยายมราชท่าย กัษณาย

ทหารคน ๓

(คือพระประธานวัชรราชนัคคา
ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า
ในรัชกาลที่ ๓ ทรงหล่อพระพุทธรูป
ขนาดใหญ่ใน ๔ องค์ คือพระ
ประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ ๓
พระประธานวัชรราชนัคคา ๓ พระ
ประธานวัดเฉลิมพระเกียรติ ๓
ว่าหล่อด้วยทองแดงหมองนคร
จนทก ซึ่งขุดได้เมื่อในรัชกาล
ที่ ๓ อีกองค์ ๓ นั้น คือหล่อ
พระราชทานเป็นพระประธานวัด
บริรักษ์ ของเจ้าพระยาบดินทร
เดชา ฯ แต่ไม่ได้ขึ้นตั้งที่ กัษณ

พระอุโบสถไม้แล้ว คนเลข
 นับถือนั้นว่าเป็นพระศกคัสทออยู่
 นาน เคียน้อยผู้วัคสระเกษ)

วัน ๑๓ ค่ำ ท้าวทาง จับหัวไม้
 มุ่งผ้าพกยาว จับสัก พระยา
 พลเทพท่ายเคื่อน ๕ พระยาธร
 มาท่ายเคื่อน ๓๐ ทำพระเจกัย
 ใหญ่วัคสระเกษ

วัน ๑๕ ค่ำ ทวกลงหนัก
 (คือภูเขาทอง) จับนักสวกชน
 ขาหย่าง

ข่มะแม . ๑.ศ. ๑๒๐๘

วัน ๑๕ ค่ำ มีจันทร์

วัน ๑๕ ค่ำ มีสุริย์

เคื่อน ๓๓ พระเจกัยใหญ่รากทรุค

ลงมาก

๘
ขวชก ๑.ศ. ๑๒๓๐

เดือน ๕ ขึ้น คิกกระษัตริย์
นครไชยศรี เดือน ๕ ขึ้น
เมืองฉะเชิงเทรา คิกกระษัตริย์
ฉลองวัดเชตุพน เดือน ๖ ปลูก
โรงโขนใหญ่ ยกเสาศึกเครื่องบน
แล้วล้มลงของปลูกใหม่ นำพระ
ที่นั่งสุททาสวรรย์
เดือน ๓ ยักรมหลวงรักษ
รถเรศ นายชำนาญ เฉย
ไปฆ่าเสียบ

๘
ขระกา ๑.ศ. ๑๒๓๓

เดือน ๗ แรม ๑๓-๑๒-๑๓-๑๔
๑๕ ค่ำ ขึ้นเดือน ๘ ขึ้น ๑-๒
๓ ค่ำ คน (เป็นลงภาค) ทาย
มากนัก
วัน ๑๕ ค่ำ ทรงพระราชศรัทธา
ปล่อยไก่ เข็ก หมู ราชาคณะ

วัน ๓๒ & คำ ไต่กัษร ๒ ตัว

ข้างเล็บครบ

เลื่อนกรมตั้งกรมแสงสวนวงศ์

สมเด็จพระเอกาทศรถ ๑ สมเด็จพระ

พระเจ้าน้อยยาเธอ เจ้าฟ้ามหา

มาลา ๑ สมเด็จพระปรมาณูชิต ๑

กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ ๑

กรมพระรามอิศเรศ ๑ กรม

พระพิทักษ์เทเวศร์ ๑ กรมหลวง

วงศ์อิศราชสีนิต ๑ กรมหลวง

มหิศวรินทรามเรศ ๑ กรม

หลวงเทเวศร์วชิรินทร์ ๑ กรม

หลวงภูวนาครนรินทร์ฤทธิ ๑

กรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์ ๑

กรมขุนนราธิปไตย ๑ กรมขุน

อีเขศวร์ขวร ๑ กรมขุนสถิตย์
 สถาพร ๑ กรมขุนสรพศิลป์
 ปรีชา ๑ กรมหมื่นเชษฐา
 ภูเขนทร์ ๑ กรมหมื่นภูมินทร
 ภูกค ๑ กรมหมื่นราชสีห
 วิกรม ๑ กรมหมื่นชุกมรัตน
 ราช ๑ กรมหมื่นภูษิตราชหฤ
 ไทย ๑ กรมหมื่นออกุลย์ดักษณ
 สมบัติ ๑ กรมหมื่นดาวรรยศ ๑
 กรมหมื่นอลงกฎกิปรีชา ๑
 กรมหมื่นวรศักดิ์พิศาล ๑
 กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ ๑ กรม
 หมื่นวรจักรธรรมาภาพ ๑ กรม
 หมื่นมเหศวร์วิวิธาศ ๑ กรม

หมื่นวิเศษนารด ๓ กรมหมื่น
 มนตรรึกษา ๓ กรมหมื่นเทวา
 นรุษ ๓ ทงเลอนทงทง ๓๐ กรม
 (เรื่องเลอนกรม ทลกกตองไปค
 จคหมายเหตุเรื่องทงพระบรมวง
 คานวงค์)

๔
๒๓๖๓ จ.ศ. ๓๒๓๕

๕
เดือน ๓๒ พระองค์โสมนัก
 นิพพาน

๕
เดือน ๓ กรมหลวงวงศา
 เปนแม่ทัพหลวงยกไปตีเมือง
 เชียงตุง

๕
วัน ๓ ๒ คำ มีสุริย
 วัน ๓ ๒ คำ มีจันทร์

๕
๒๓๖๓ จ.ศ. ๓๒๓๕

๕
ชุกคตองออกกรมวิทักษวรรนิเวศน์
 ออกวัดไชยชนะสงคราม (เข้า

ใจว่าชุกต่อจากคลองตักคิน ที่
 ทรงมุมักขวรรณีเวศน์ผ่านมาทาง
 บ้านแขก มาออกคลองโรง
 ไหม ที่ริมโรงกระสาปน์เคี้ยววัน
 กำขึ้นเข้ามา เขากำขึ้นไฟมาขาย

บ๊วลา ๑.ค. ๓๕๓๖

เดือน ๒ ทำบุญคลอง (ผดุง
 กรุงเกษม) ชุกใหม่ มังงาน
 สมโภชตลอดคลอง

เดือน ๔ เสกขกระบวนเรือเป็น
 พยุหขึ้นไปกรุงเก่าบิศทองวัดเจ้า
 นางเชิง รัชชางเผือกพิง

เดือน ๓ กายินมาเสียบเส้าธง
 ในพระราชวังบวรค้าย

เดือน ๑๒ เสกขกระบวนเรือเป็น

๖๘

พยุหะทอศกฐินวัค (ข้า) โมกข์
(แลวัคอื่นรวม) ๖ วัค

ขมะโรง ๑.ศ. ๓๒๓๘ เกื่อน & เกื่อน & ฝรั่งมาขอ
เข้าเปลือก ๓๐๐๐ เกวียน
ราชสาสนมาขอที่จะค้าขาย

